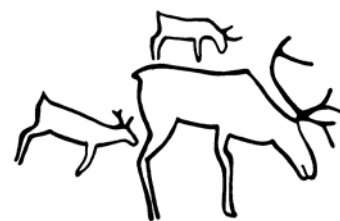

Trekkveier ved Hallbjønnsekken og Rv45

Villrein og hyttebygging i Setesdal Austhei

Per Jordhøy

NINA Minirapport er en enklere tilbakemelding til oppdragsgiver enn det som dekkes av NINAs øvrige publikasjonsserier. Minirapporter kan være notater, foreløpige meldinger og del- eller sluttresultater. Minirapportene registreres i NINAs publikasjons-database, med internt serienummer.

LAGSPILL

ENTUSIASME

INTEGRITET

KVALITET

FORORD

Reinen har en spesiell stilling blant norske hjorteviltarter. Dens karrige livsgrunnlag nødvendiggjør en pulserende og omfattende arealbruk, noe som igjen gjør den svært sårbar overfor menneskelig virksomhet.

Hytte- og vegbygging har et stort konfliktpotensiale i forhold til villreinens områdebruk og beitebehov. Det har vært gjennomført en rekke utredninger på dette temaet, som belyser så vel generelle som spesielle sider ved slike inngrep og tilhørende forstyrrelser.

Tokke kommune ønsker å få utarbeidet en villrein faglig uttalelse i forbindelse med arbeidet i kommuneplanens arealdel. Nærmere bestemt angår dette Hallbjørnsekken; området langs Rv45 øst for Kjønnsvikvatnet. Planene omfatter i hovedsak fritidsbebygging og vegger.

Disse områdene berører knutepunkter mellom den nordlige og sørlige delen av Setesdal Austhei villreinområde. Målet er å få belyst hvilke tiltak som er aktuelle for å skjerme villreintrekk i området.

I rapporten blir det gjort opp status over villreinens trekk mønster over Rv45 i dag og tidligere. En har her tatt utgangspunkt i opplysninger fra lokal villrein faglig kompetanse og relevante publiserte arbeider og dataserier.

Avslutningsvis gjøres villrein faglige vurderinger ut fra kjent kunnskapsbasis.

Det har vært gjennomført en befaring i utbyggingsområdet (17.06.2004), hvor kommunens representant (Geir Ove Nevestveit) orienterte om planene. Det ble også foretatt en befaring/møte 4.03.2005 hvor teknisk sjef i Tokke kommune, Åge Verpe deltok. Videre deltok Martin Kolberg, som også har skrevet vedlegg til rapporten. Tarald Flataland og Martin Kolberg har gitt muntlig informasjon om lokal villrein faglig kunnskap.

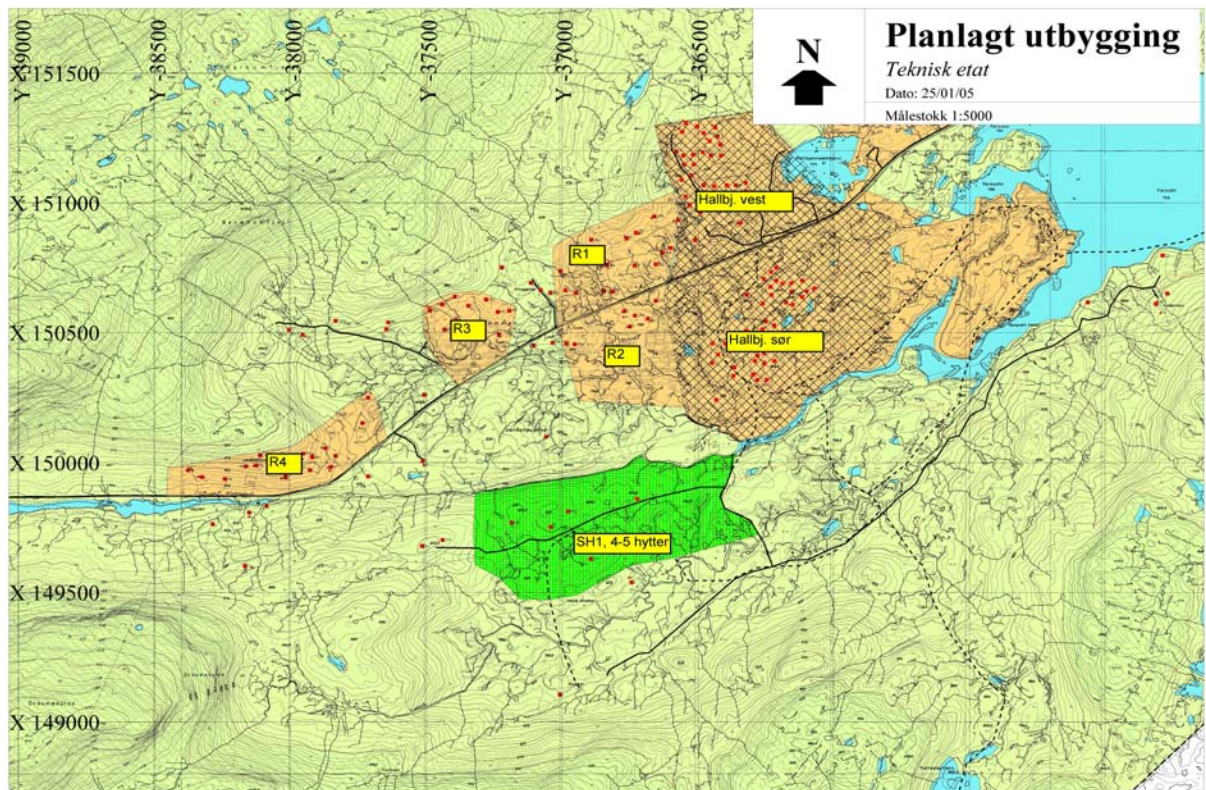
Utbyggingsplanene og oppdraget

I forbindelse med regulert hyttefelt på Hallbjørnsekken har Tokke kommune planer om regulering av ytterligere 5 felt mot vest fra dagens hyttefelt (R1, R2, R3, R4, SH1) samt vegtraseer som vist på kartet (full utbygging). I møte 4.03. framgikk det at R1 og R2 samt østlige deler av SH1 samt vegtraseer har størst aktualitet for utbygging, mens R3, R4 og vestlige del av SH1 kan vurderes uttatt fra planene (reduisert planalternativ).

Tokke kommune ønsker svar på følgende spørsmål:

Konsekvenser for villrein ved

1. Full utbygging etter opprinnelig plan
2. Utbygging etter redusert planalternativ

Utbyggingsplan for Hallbjønnsekken (Kart: Tokke kommune)

Setesdal Austhei villreinområde

Villreinområdet er totalt 2370 km² stort, og er nærmest delt i 2 (Nordområdet og Sørområdet) av Rv45 mellom Valle og Tokke over Store Bjørnevattn. Austheia har mer innlandsklima enn Setesdal Ryfylkeheiene. Nordområdet har mye sammenhengende høgfjellspartier og dekker 770 km². Høydenivået i dette området ligger på 1000-1500 m.o.h. I den østlige delen av nordområdet er landskapet oppdelt av flere skogklede daler. Sørområdet er storkupert, har små spredte fjellpartier og dekker ca 1600 km². Det eneste sammenhengende fjellområdet her ligger i Valle kommune. Fjelldalene innimellom de små fjellpartiene i sør er kledd med glissen furuskog og fjellbjørkeskog (Hoel 1986). Mange vatn og vassdrag karakteriserer landskapet i hele Austheia og bidrar til å styrke landskapsmangfoldet.

Storparten av Setesdal Austhei villreinområde preges av hardt og næringsfattig grunnfjell, som er synlig i dagen over store områder. Smale belter med rikere bergarter finnes her og der, som for eksempel mellom Rv45 og Øystinsfjell. Løsmasser og morenedekke er sparsomt og tynt over store deler av Austheia. Dal- og liser kan imidlertid ha et mektigere morenelag.

Klimaet i Austheia er en blanding av kystklima og innlandsklima, og kystpreget blir naturlig sterkere mot vest. Årsnedbøren varierer fra 750 mm i Bykle til 1250 mm i Åmli. Det er med andre ord også en klimagradiert i nord-sørretningen.

Vegetasjonen nord og sør for Rv45 har noe forskjellig karakter og sammensetning, mye på grunn av ulike høydenivå. I nord er de mer utpregete fjellplantesamfunnene utbredt, mens i sør finnes en større del av skogspaltesamfunnene. Myr- og myrvegetasjon er langt mer framtre-

dende i sør enn i nord, og rabbesamfunn som grepplynghei har større forekomst i nord enn i sør. Variasjonen i beiter og klima tilsier at reinen har mange ulike næringskvaliteter i en lang gradient fra de sørligste til de nordligste delene av området. Selve næringstilgangen vil også kunne variere betydelig pga. klimaforskjeller både øst-vest og nord-sør (som ulike snømengder). De høyestliggende fjellområdene har en del snøfonner som utgjør viktige funksjonsområder i varmeperioder om sommeren med mye insekter.

Inngrep og forstyrrelser

Setesdal Austhei skiller seg ikke mye ut fra andre sør-norske fjellområder hva tekniske inngrep og menneskelige forstyrrelser angår. Her er imidlertid langt mindre utbygde vassdrag enn naboområdet i vest. Det er betydelig med hytteutbygging og vi er nå inne i en intensivperiode hvor stadig nye byggeområder for høystandard fritidshus med tilhørende infrastruktur etableres i fjell- og fjellnære områder. Dette gjelder også innen Setesdal Austhei, som for eksempel langs Rv45.

Kraftledninger, veger og løypenett for fotturister og snøscootertrafikk er alle elementer som potensielt kan ha negativ effekt på villrein i Setesdal Austhei. De siste 25 år er det gjort mange vitenskapelige studier for å se hvorvidt slike forhold påvirker reinen negativt. Her har en ved hjelp av empiriske data klart å påvise at kraftledninger, hyttebebyggelse, veger og trafikkerte stier kan medføre at reinen unnviker beiteområder nær slike objekter (se Bevanger og Jordhøy 2004, Jordhøy et al. 2004 - for utdypende forklaringer).

Dagens bruk av området

Området ved Hallbjørnsekken er først og fremst utfartsområde vinterstid. Noe bruk er det likevel sommerstid. Her er relativt stabile snøforhold og gode turmuligheter. Det går skitrekk oppover lia mot fjella på nordsiden av Hallbjørnsekken. Denne benyttes i stor grad av "alpinutøvere" (slalåm, snowboard m.m.), og bare unntaksvis av turgåere (bare et mindre isolert fjellterreng nås her). Som turområde for skiløping er fjellområdene på sørsiden av Rv45 klart mest populære, både på grunn av sol- og terrengforhold. Her er det kjørt opp noe løyper, men løypenettet må sies å være relativt lite utviklet. Løypebruken er noe spredt og et større område benyttes. Det er ferdsel bl. a. inn i viktige villreinhabitater som Kuskar, over Dilletjønn og Fagerdalen (opplyst av Tokke kommune).

Bestand og arealbruk

Historiske spor

Det finnes spor etter gammel fangst av rein i området, men en har ingen god totaloversikt over dette. I fjellområdet sør for vestenden av Kjønnesviksvatnet er det to dyregraver og nord for Bjørnevatn er det også ei grav (Tarald Flataland pers. medd.). Det skal også være to graver i traktene ved Folurvatnet, nord for Rv45. Ytterligere to graver antydes å ligge helt nord i Nordområdet (Martin Kolberg pers. medd.).

Bestand i nyere tid

Inntil 1979 var det tamreindrift i området, men deretter ble det definert som villreinområde og det ble åpnet for jakt i 1981. Bestanden teller i dag trolig rundt 1000 dyr, men tallet er noe usikkert. Under vintertelling i 2005 ble det funnet 550 dyr, 246 i den nordlige delen av Sørrområdet (93 dyr i området rundt Rv45, i vald SA nr.8) og 304 dyr nord for Rv45. Jaktkvoten i 2001 var på 258 dyr, men bare 81 ble felt (fellingsprosent på vel 31). I 2002 var det ikke jakt i området. Kvoten i 2004 var på 91 dyr og det ble felt 28 dyr. Hele området er privateid. Det er ikke åpent

salg av jaktkort. Kun rettighetshavere har jakttilgang og eventuelt kortsalg foregår gjennom disse.

Trekk mellom Vestheia og Austheia

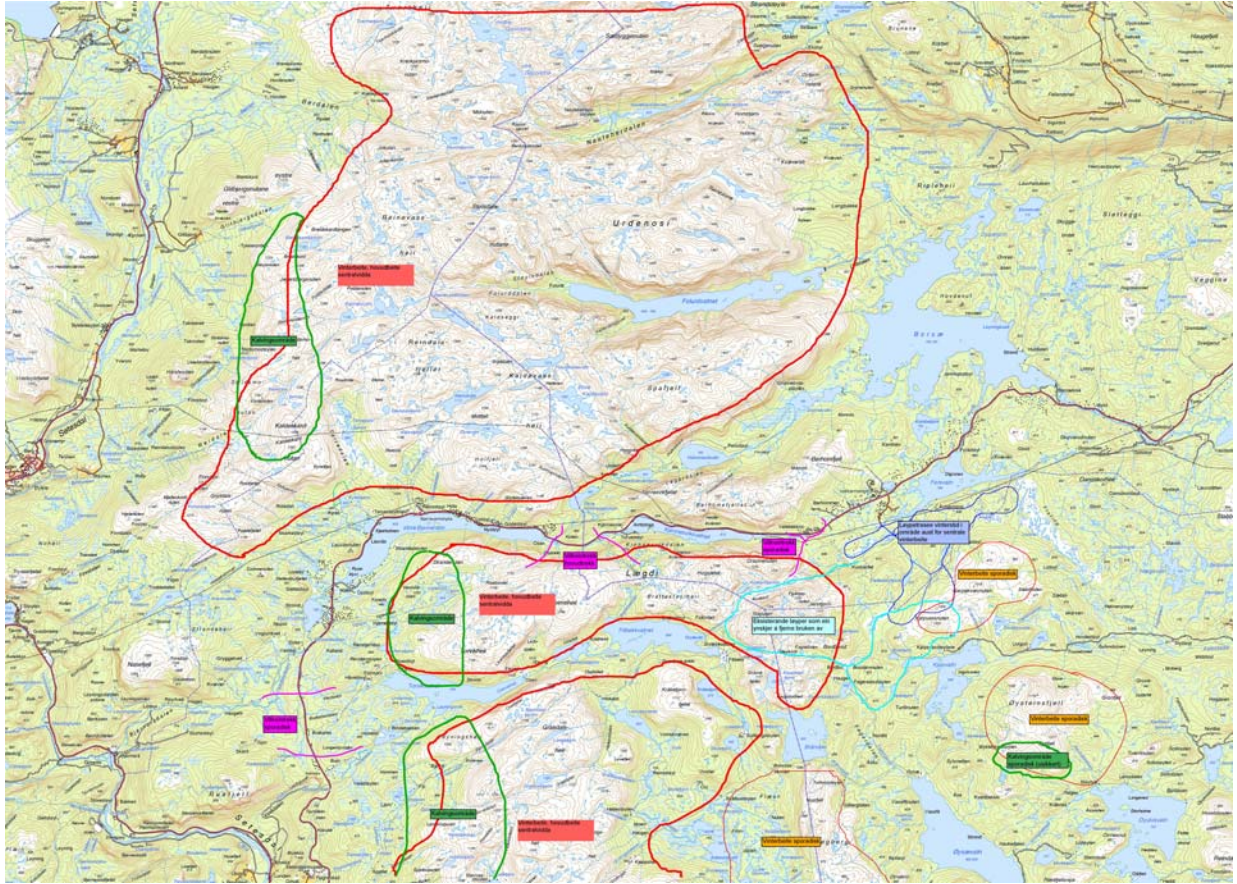
Det har vært en oppfatning at den nordlige delen har hatt felles bestand med SR (Mauland 1987). Dyras arealbruk i disse nordlige områdene har pulsert i takt med snøforhold og beiteslitasje. Hovedmønsteret de siste 10-20 åra synes å ha vært en bevegelse av dyr på senhøsten over Rv9 og inn i vinterbeiteområdene i SA, som har de største lavressursene i regionen (lavmattene her har også tatt seg opp de siste 10 åra). Dyra har trukket tilbake til SR på seinvinteren. Villreinregistreringer i perioden 1977-1987 utført av fjelloppsynet, viser også en betydelig observasjonsfrekvens rundt- og øst for Rv9 (Jordhøy et al. 2004). Se forøvrig vedlegg bak i rapporten.

Sørområdet blir i praksis forvaltet som eget område. Nordområdet har i praksis felles vinterbeite med Setesdal Ryfylkeheiene og det er mye utveksling av dyr over aksene Hovden-Haukeligrend innen fjellterrenget (Jordhøy et al. 2004).

Trekk- og trekkobservasjoner over Rv45

På villreinkartet for Setesdal Austhei (Skåtan 1997) er det antydnet 6 kryssende trekkorridorer over Rv45. ligger sør for Lille Bjørnevatn i Valle, et ligger mellom Store Bjørnevatn og Kjønnsviksvatnet, et krysser midt på Kjønnsviksvatnet, et går i østenden av Kjønnsviksvatnet og et krysser over øst for Borsæ. I tillegg har det fra gammelt av vært et hovedtrekk i vestenden av Store Bjørnevatn, men dette har nærmest opphørt som følge av veg- og hytteutbygging. Det kuperte landskapet i området legger sterke føringer for hvor reinen faktisk kan trekke i nord-sørretning.

Det er fortsatt gjort observasjoner av spredte dyr som har krysset over ved Bjørnevatn på tidligvinteren (Jon Haugen pers. medd.). Sist i november 2004 krysset ca 100 dyr over isen på Store Bjørnevatn i nordgående retning (Tarald Flateland pers. medd.). På grunn av trafikk på Rv45 ble flokken bøyd tilbake flere ganger, men til slutt forserte den veien og trakk nordover heiene. Ved Kuskar trekker noen dyr i de roligste periodene (januar og februar). Dagens hovedtrekkpassasje synes å være lokaliteten mellom Store Bjørnevatn og Kjønnsviksvatnet (Martin Kolberg pers. medd.). Se for øvrig kartet for detaljinformasjon om reiens funksjonsområder rundt Hallbjønnsekken og notat fra Martin Kolberg bak i rapporten.

Kart med antydte trekk- og funksjonsområder for rein samt løypenett ved Hallbjønnsekken (Kart: Tokke kommune og lokalfaglig informant Martin Kolberg)

Totalt sett er det i dag relativt begrenset utveksling av dyr mellom Sør- og Nordområdet, trolig som følge av omtalte veg/trafikk og tilhørende hyttebygging, og dels fordi bestanden har vært liten i en årrekke.

Ser en beitekvalitetene over hele gradienten fra sør til nord (se avsnittet med områdebeskrivelse), vil området bæreevne trolig være markert større med åpne enn lukkede trekkorridorer over Rv45-aksen.

Diskusjon

Reinens viktigste tilpasning til fjellmiljøet er *vandring* og utnyttelse av *lav* som vinterbeite. Vandringsen og utnyttelsen av alternative beiteområder kan fungere som en buffer når det oppstår marginalsituasjoner som for eksempel nedising av beiten. Eller i perioder med sterk bestandsvekst og stor tetthet i bestandene. Når flokkene kan trekke uhindret over større områder øker mulighetene for å finne beiter som er mindre utsatt for nedising, gjerne i mer nedbørfattige strøk. Dermed vil de kunne ha et tilstrekkelig næringsinntak og bedre mulighetene til å opprettholde sin kondisjon vinterstid. Særlig er dette viktig for simlene under drektighetstiden, og videre kalvenes kondisjon ved fødselen og dermed overlevelsesmuligheter. Ut fra disse kjensgjerningene som her er nevnt vil en over tid se at arealbruken til reinen pulserer og det er derfor vanskelig å gi "karakterer" til enkeltområder. For mer inngående beskrivelse av villreinøkologiske forhold vises til Jordhøy et al., 2004.

Variasjonen i beiter og klima tilsier at reinen har mange ulike næringskvaliteter i en lang gradient fra de sørligste til de nordligste delene av Setesdal Austhei. Selve næringstilgangen vil også kunne variere betydelig pga. klimaforskjeller både øst-vest og nord-sør (som ulike snømengder). Det er derfor viktig at reinen kan alternere på beitebruk fra nord til sør, alt ettersom hva som gir den beste gevinsten for den.

Villreinfaglig vurdering og forslag til tiltak

Hallbjørnsekken hyttefelt ligger inntil en av trekkoridorene (Kuskaret) mellom Nord- og Sørrområdet i Setesdal Austhei villreinområde. Det er viktig at denne korridoren skjermes mest mulig for ytterligere begrensninger slik at den kan ha en trekkfunksjon også i framtida, slik at bestandens livsvilkår kan opprettholdes i størst mulig grad.

Det er spredte hytter innen trekkområdet. Disse ligger hovedsakelig på nordsiden av Rv45 og det er derfor her de største problemene i forhold til trekket i Kuskaret er. Dette er i stor grad ikke høystandardhytter i dag. En kan imidlertid ikke utelukke at så vel standard som utnyttelse kan endre karakter i framtida. På sørsida av Rv45 i dette området er det få, spredte hytter innen et relativt stort område.

Det er videre omsøkt vegframføring (kun sommerbruk planlagt) fra eksisterende hyttefelt vestover til Kuskaret og omegn. Vegtraseen vil benyttes til preparert skiløype om vinteren. (mottat skisse fra Tokke kommune 5.01.2005).

En forstår det slik at reguleringsplanene for områdene som ligger innenfor trekkområdet, grovt antydnet mellom akse Y-37000 og Y-38500 kan utelates fra planene (R3, R4 og vestlige del av SH1). Ytterligere båndlegging av trekkareal vil følgelig unngåes. Utvidelse vestover med regulering av feltene R1 og R2 vil imidlertid føre til at hytteutbyggingen kommer nærmere trekkområdet. Totalt sett er likevel denne løsningen betydelig mindre konfliktfylt for reinen enn den opprinnelige planen med regulering av flere hyttefelt sentralt innenfor trekkområdet Kuskaret. Sammen med løypeplan og informasjon om reinstrekk som kanalisierer skiutfart og annen fritidsbruk utenom de mest sårbare områdene (eks. Kuskaret og Fagerdalen) vil dette være en brukbar løsning for villreininteressene selv om den ikke er optimal.

Totalt sett vil da konfliktgraden for villrein kunne skisseres i 2 alternativ:

1. Stor konfliktgrad: Full utbygging etter opprinnelig plan
2. Moderat konfliktgrad: Redusert utbygging hvor felt R3, R4 og østlige del av SH1 utgår av planene.

En vil kunne få betydelig mindre konflikt enn i dag ved bedre kanalisering av skiutfart/ferdsel, samt flytting av de hyttene som er lokalisert mest sentralt i trekkområdet og som vurderes å være til størst potensiell skade for reinen. Dette er ingen problemstilling i oppdraget fra Tokke kommune, men tas med for å synliggjøre MD og DN sine miljømål for villrein i Norge (reduksjon av inngrep og forstyrrelser).

Vegproblematikken:

Når det gjelder veiframføring vil konfliktgraden være moderat ved skissert bruk (kun sommeråpen veg til noen hytter, traseen benyttes til preparert skiløype om vinteren for å styre ferdsele unna sårbare funksjonsområder). På lang sikt har en imidlertid ingen garanti for at denne bruken vil kunne opprettholdes og dersom en i framtida bestemmer seg for å vinterbrøye vegen kan konfliktgraden i verste fall bli stor (vegtraseen i nord går inn i kanten av

trekkområdet). Ved eventuell endra bruk av vegen (vinterbrøyting) vil det være formålstjenlig at en gjør ei ny villreinfaglig vurdering.

Litteratur

Bevanger, K. og Jordhøy, P. 2004. Villrein – fjellets nomade. Naturforlaget.

Hoel, A. 1986. Forvaltningsplan for Setesdal Austhei villreinområde. Fylkesmannen i Aust-Agder. Rapport nr. 12-1986: 33s + vedl..

Jordhøy, P., Strand, O., Nellemann, Chr. og I.Vistnes. Planlagt hytteutbygging langs Rv9 mellom Sæsvatn og Haukeligrend i Vinje kommune (Bykleheia i Setesdalsheiene)
Mulige konsekvenser for villrein.NINA – Oppdragsmelding 755 - 2002. ISBN: 1338-9

Skåtan, J. E. 1997. Ferdslø i Setesdal Austhei villreinområde. Villreinkart utarbeidet av Villreinnemnda i Setesdal Austhei og Fylkesmennene i Telemark og Aust-Agder.

Notat

Frå: Martin Kolberg
Til: Per Jordhøy

09.03.2005

Områdebruk villrein Setesdal-austhei nord og sør for R45

Beiteområde

Vinterbeite: Område vest for Hallbjønnsekken, Borsæ, Kjøpssvassnuten, Øysævatn. Desse områda er hovudbeite vinterstid.

Kalvingsområde: I hovudsak meir sør og vest i Valle, Løyningshæi og sørover. Nord for 45 er vestsida av Kaldvasshæi mot Reindalshæi (Reinvasshæi) og eit kalvingsområde.

Sommarbeite: Over heile villreinområde.

Trekkveggar(vinter og sommar):

Hovudtrekk:

Trekk nord sør over R45 er etter historiske kjelder (Einar Heggli, Olavi Lie) i område Tjønnsvikvatn - Bjønnevatn og vest for Torvikhæi.

Tidlegare trekk:

Før riksvegen og seinare hytteutbygginga kom var trekket i Kuskar mykje bruka. I seinare tid er det gjort sporadiske observasjonar av einskild dyr og mindre flokkar i område Kuskartrekket. Dette trekket gjeng i Drøymentuten ned mot Vøilen og vidare aust mot Berehommsfjell alternativt vest inn i Tjønnsvikdalen. Lenger aust i område Stridsmoen - Gausbu er det og sporadisk observera einskilde dyr.

Historikk:

Før vege kom 1960:

Heile villreinområde vart mykje bruka, Bjønnevatnområde, Tjønnsvikdalen og særleg Borsæområde var viktige vinterbeite.

Etter veggen kom:

Område Tjønnsvikdalen mot Borsæ og Hallbjønnsekken endra dette seg betydeleg. Seinare på 70-talet kom hyttebygging på Valle og Tokke sida i område vest for Løyningseii (Buin), Lisle Bjonnevatt, Bjonnevatt, Berehommen, Digernes, Glosli. Seinare kom Hallbjønnsekken, aust for Berehommen med tung utbygging.

Reduksjonsavskytinga i 1983-88 reduserte stamma generelt i villreinområde betydeleg. Sida 1974-75 har beitande sau i område auka enormt.

Merknader til fortetting og utbygging i område Hallbjønnsekken:

Tokke kommune har planar om utbygging i område vest for Hallbjønnsekken. Kart av 25.01.05 viser område tenkt fortetta. Etter drøftingar med kommunen og NINA vil utbygging av område R3 (Berehommen) og R4 (Vøilen) vere uheldig. Område R1 og R2 er ei begrensa fortetting av eksisterande utbygging i Hallbjønnsekken og ha liten påverknad på trekkområde Kuskar. SH 1 i område Kuskar Hallbjønnsekken bør ikkje strekke seg så langt vest som kartet visar.

Etablering av faste løypetrasear er svært viktig for vintertrekk, villreinens beitebruk og ro i kalvingsperiodar. Planane til tokke kommune er difor positive med tanke på at ein legg opp til faste løyper i område aust for Kuskar og Fagerdalen. Sommarveg til hytter i områd Kuskar - Asbjørnsro er mindre kritiske for villreinen sida sommarbeite ikkje er kritisk. Det positive med veg i område er at ein fær gode løysingar med etablerte løypenett. Det viktigaste er å få kanalisera vinterturisme i mindre kritiske område.

Kart:

Vedlagt fylgjer eit kart over områdebruk og tenkt oppkøyring av framtidige skiløyper. Kartet bygger på lokalkjennedom samt intervju med lokale (eldre) personar som har lang erfaring frå dette område.

Med Helsing

Martin Kolberg
Martin Kolberg